

Fra Ansager, Grindsted og Grene sogne

Af Arne Sundbo.

Følte beboerne i Ansager sig meget isoleret fra verden i gamle dage? Gennem presse og radio har vi, der lever nu, livlig forbindelse med fremmede lande. Med jernbaner, automobiler og flyvemaskiner kan i vore dage selv den jævne mand gennemføre turistrejser i hvert fald til hele Europa. Men de gamle, der ikke kendte andet end den besværlige og langsomme forbindelse på landjorden til hest eller til vogns, følte sig ikke isoleret. Forholdene og langsomheden var ens for alle, for hele verden. Man syntes tværtimod undertiden, at befordringsmidlerne gik meget hastigt, hvad der gav følelsen af afstand, men ikke at bo afsides. Da gårdejer *Christian Frandsen* den 27. oktober 1830 søgte bevilling til at oprette en kro i Ansager, kunne han derfor også netop sige, at Ansager lå på et stærkt befærdet strøg, fordi her kom mange folk forbi, og han havde for så vidt ikke uret.

Igennem Ansager — skrev han — falder en stærk passage af rejsende, idet forskellige landeveje krydser hverandre, nemlig *vejen* fra Tarm efter Holsted og Foldingbro samt Kolding, *vejen* fra den

nordlige del af Øster og Vester herred forbi Donslund mølle (i Heinsvig sogn) efter Vorbasse, Kolding og Fredericia og endelig *vejen* fra Varde og den søndre del af Vester herred efter Vejle. Mange passerer denne såkaldte søndre landevej mellem Varde og Vejle gennem Ansager, fordi den er kortere end den egentlige, såkaldte »nordre landevej« over Grindsted.

Herredsfoged *Andr. Wedell-Heinen* i Varde bekræftede i sin anbefaling af andragendet, at særlig den førnævnte vej Tarm - Ansager - Holsted - Kolding var meget befærdet, og oplyste, meget forstående og i bedste mening, at der i den sidste tid var blevet forbudt et par ulovlige kroer i Ansager, som de rejsende havde benyttet, så herredsfogeden mente det dermed bevist, hvad Frandsen skrev, at »de rejsende, da der er tre mil (23 km) til Varde, Tarm og Holsted, som er de nærmeste værtshuse, er i megen forlegenhed, især ved vintertide, for et bedested i Ansager.«

Et spand heste kunne ikke udholde at trave mere end 15—16 km uden hvil.

Den 25. november 1830 fik Chr. Frandsen bevilningen.

Der oprettedes mange nye kroer på denne tid, et vidnesbyrd om stigende rejselev.

*

I den gård, hvor kroen blev åbnet for 129 år siden — nuværende matr. nr. 11 i Ansager sønderby — lå 40 år forinden en stor købmandsgård, og allerede dengang blev der drevet kro her, omend på ulovlig vis.

Den 11. april 1791 blev ejeren af gården, *Hans Hansen*, overrasket af besøg fra konsumtions-

inspektøren i Kolding, under hvis område Ansager hørte. Nogen havde angivet, at Hans Hansen, en anden gårdmand *Knud Rasmussen* og mølleren *Jep Nielsen* i Ansager mølle selv havde brændt brændevin, hvad var ulovligt, fordi de derved havde undgået at betale statsafgift deraf. Konsumtionsinspektøren, tidl. løjtnant ved det holstenske rytterregiment *Peter Malling* kom ikke i egen person, men hans fuldmægtig med to ryttere fra løjtnantens gamle regiment, to konsumtionsbetjente og to vidner drog den lange vej fra Kolding til Ansager og sønderslog godt nok de tre lovbrøderes brændevinsredskaber. Angiveren var iøvrigt med på turen, men der var ingen tvivl om, at synderne var skyldige.

Så kom den sædvanlige ansøgning om fritagelse for straf — den 17. april. Jep Nielsen spillede på, at han »for et par år siden havde den ulykke at blive knust i mølleværket, hvorover min levetid vil blive kort og jeg en sygelig stakkel, sålænge jeg lever.« Han døde dog først 37 år senere (1828). De anfører alle, at de er fattige, men i sin erklæring til andragendet oplyser konsumtionsinspektøren, der iøvrigt var en broder til den kendte justitsråd, senere statsminister *Ove Malling*, at de alle tre hver især var velhavende og særligt Hans Hansen ved ulovligt krohold og land- og forprang (ulovlig købmandshandel) var blevet en meget rig mand.

De tre bønder kunne alle skrive, men det er åbenbart Knud Rasmussen, som har ført andragendet i pennen.

Det er interessant og tiltalende, at det i modsætning til de fleste bønskrifter fra tiden er meget frejdigt, måske lidt for meget. Efter at have indrømmet den brøde, som da heller ikke stod til at

nægte, kritiserer ansøgningen frimodigt loven om brændevinsbrænding og anbefaler at ophæve den, »da jyderne ikke brænder brændevin uden, når de ser deres fordel derved, og aldrig — i det højeste en mellem hundrede — for derved at få brændevin at drikke, hvilket sidste (en af hundrede) dog forstår at skaffe sig det, endog på en kostbar måde (selv om det bliver dyrt).

Vi har rigtignok syndet mod Kongens bekendtgjorte forordning — siges der videre — og vi ved, at allerhøjstbemeldte forordning er udgivet til det heles vel. Men vi ligger langt fra købstad. Ingen vil dette at købe vort korn. Ingen spørger om at købe noget kreatur. Ved spøl (kornaffald fra brændevinsbrændingen) kan et svin fødes, en ko drives til at give mælk, som på denne landets magreste hedeager, hvor intet vokser uden det rene tørre strå, er så vigtigt. Dette og tanken om, at vi ingen dermed skader, har fristet os til overtrædelse. Det går også underligt til med dette brændevinsbrænderi på landet, og vi tror allerunderdanigst, at Kongens velgørende hensigt ikke opnås, og at landet lider. Hist og her bliver familier ruineret, idet vidt og bredt omkring bliver det anskaffede brændevinsredskab ødelagt (af ejerne) og henslængt, når det rygte udbredes, at inkquisitionen (eftersynet) er på færde. Ønsket er i vore hjerter — og vi ved tillige med alle vore landsmænds — at dette bånd måtte løsnes«

»Men dette retfærdiggør ikke os. Vi har overtrådt Kongens ord, ser ingen anden redning til vor frelse end Kongens nåde. Om denne anråber vi skyldige, men arme, fattige mennesker.«

De søger om, at de i hvert fald må afsone den kommende straf med vand og brød, hvorved straf-

fetiden ikke varede så længe som, hvis de fik simpelt fængsel. Inspektør Malling oplyser imidlertid, at arrestforvarerne sædvanligvis kunne bevæges til mod betaling at give arrestanterne på vand og brød lidt »tilskud«, og frarådede derfor andragendet.

Generaltoldkollegiet (ministeriet) afslog da også ansøgningen om bortfald af straf. Den 21. september 1791 blev de tre andragere dømt ved Øster og Nørre herreders ekstraret, der holdtes i retslokalet på gården Sækbæk i Torstrup sogn, hvor forvalteren på herregården Nørholm *Laurids Andersen Bøtke* efter amtmandens beskikkelse i denne sag optrådte som anklager. Straffen blev en bøde på 30 rigsdaler (nominelt 96 kr. i vor mønt), hvad efter pengenes købekraft dengang var en alvorlig bøde. Men fængsel, som de ønskede, fik de ikke.

Da dommen faldt, var *Hans Hansen* imidlertid død. Han begravedes den 12. juli 1791, kun 45 år 3 mndr. gammel. Hustruen, *Johanne Christiansdatter*, var gået forud (begravet 19. juni s. å.) 45 år 6 mndr. 10 dage gammel, uden at der dog er nogen grund til at tro, at disse dødsfald har noget med brændevinssagen at gøre.

*

Skiftet efter ægteparret bekræftede rigtigheden af konsumtionsinspektørens udsagn, at Hans Hansen var velhavende. Boet viste, skønt Hans Hansen kun havde været sin egen mand i 15 år, et overskud på 2642 rgd., nominelt 8.467 kr. i vore penge, men i købekraft betydeligt mere. Til sammenligning skal nævnes, at en god hest på den tid kostede 15 rgd., en ko 8—10 rgd.

Hans Hansen havde bl. a. tjent penge ved eksport af smør til England over Hjerting, hvad ikke var

almindeligt blandt bønderne dengang. Han købte smør op rundt omkring og solgte det til en skipper, der skulle til England. Årene 1776—1807, den nordamerikanske frihedskrig og napoleonskrigenes periode, da de store sømagter lå i krig med hverandre, gav Danmark-Norge en fordelagtig neutralitet og en del af den handel, de krigsførende forhindrede hinanden i at drive. »Den glimrende handelsperiode« har vi kaldt den herhjemme. Disse gunstige konjunkturer har også gårdejer Hans Hansen i Ansager kunnet udnytte.

Man har i boet en opgørelse med Else Madsdatter, skipper Jens Hansens enke i Hjerting, der den 16. september 1790 har fået 19 træer smør af Hans Hansen, 3 lispund (24 kg) i hvert træ, altså ialt 416 kg. Et træ uden smør vejede $\frac{1}{2}$ lispund (4 kg). Hans Hansen fik 9 mark 8 skilling for hvert lispund eller 19 sk. ($\frac{1}{5}$ rigsdaler) pr. kg og synes at have holdt ens pris for alle. En rigsdaler deltes i 96 skilling eller 6 mark og var normalt 3 kr. 20 øre i vore penge. Hans Hansen havde også leveret 9 lispund flæsk til skipperenken, à 1 rgd. En anden skipper, *Jens Sørensen* i Hjerting, havde fået varer for 156 rgd. 1 mk. 8 sk. Begge havde afbetalt på deres regning. Der var meget få debitorer i boet. Hans Hansen har åbenbart sædvanligt afregnet kontant med kunderne, ligesom det, da der ikke nævnes ret mange kreditorer, må antages, at han har betalt kontant for de varer, han købte. Nogen oversigt over hans forretning, der åbenbart har været betydeligt, får man således ikke. Men det må erindres, at den hele handel var ulovlig.

Skiftet bekræftede også rigtigheden af konsumtionsinspektør Mallings påstand om, at Hans Hansen havde drevet ulovlig købmandshandel. En af

gårdens bygninger hed rent ud *Pakhuset*, hvor der ved boets realisation fandtes 3 oksehoveder (å 236 liter) og 2 ankre (å 40 l) mjød (en berusende drik af gæret honning), 136 pund (68 kg) bergfisk (klipfisk) og 320 par træsko, som åbenbart har været en stor vare og vidner om, at handelen var udbredt ud over sognets grænser. Ellers kunne der næppe have været brug for så betydeligt lager af træsko. Desuden var der i pakhuset 10 store tønder. Hvad der har været i dem, oplyses ikke, således at man får fornemmelsen af, at boet har bestræbt sig for at få solgt ud inden auktionen. Har man frygtet ny undersøgelse fra øvrighedens side? Konsumtionsbetjentene havde den skik, at de kun skred ind, når der forelå en anmeldelse. Men her var alle varer ulovlige, og een eller anden kunne gerne få ondt af dem.

Den ældste søn var kun 11 år, da forældrene døde, og den ældste datter kun 14. Ingen af dem kunne således overtage gården eller købmandsforretningen. To farbrødre, *Peder Hansen* i Ansager og *Jens Hansen* i Galsthoved, der var børnenes værger, skyndte sig da også med at få auktionen afholdt. Den fandt sted den 13. september. Præsten i Ansager *Vilh. Fabricius* var inkassator. Mon det var en forsigtighedsregel over for myndighederne at lade den ærværdige mand opbevare pengene? Eller er det kun udtryk for, at præsten også havde lyst til at tjene lidt?

Auktionsforretningen nævner i gården: storstuen, dagligstuen, køkkenet, bryggerset, karlekammeret og kælderammeret, hvilket sidste sted der stod 2 ottinger smør (å 14 kg). Der var to senge i storstuen, hvoraf den ene havde sengetøj, *betrukket med læder*, både overdyne, underdyne og pude. Pu-

den var dog forsynet med et betræk af lærred. I dagligstuen var 4 hylder, et slagbord og 2 bænke, et langt bord, et mindre bord og 2 taburetter. Stuen har altså været temmelig stor. Her stod også 2 senge med sengetøj. I karlekammeret og i køkkenet fandtes ligeledes en seng med sengetøj. Alle dyner og lagner var af uld med undtagelse af et enkelt lagen af lærred. Alle senge — også karlens — var forsynet med underdyner, hvad vidner om en betydelig velstand og forfinelse. De fleste steder nøjedes man med sengehalm eller lyng, som fyldte det nederste af sengen. Hvor mange der kunne ligge i sengene, omtales ikke. Man lå dengang flere i hver seng. Det synes, at Hans Hansen også kunne huse liggende rejsegæster. Sengene blev ikke stillet til auktion, formentlig fordi de har været nagelfaste alkovesenge, som fulgte gårdens bygninger.

Af billeder på væggen nævnes kun 7 små kobbertryk i rammer.

Hans Hansen synes, at dømme efter hans personlige garderobe ikke alene at have haft råd til, men også at have sat pris på at klæde sig godt. Han efterlod foruden underbeklædning ikke mindre end 5 sæt tøj, hvad dengang var meget for en bonde, omend noget af det har været gammelt, et *sort*, et *brunt*, et *gråt* og et *blåt* samt et sæt tøj af *læder*, som vel har været dagligdragt. Der hørte to par bukser til. De 55½ dusin (666 stk.) metalknapper, der fandtes byltet i 8 bundter med 3 eller 4 dusin i hvert bundt, har nok hørt til butikhandelen, skønt de opføres under afdødes gangklæder, men to par sølvkospænder og 12 løse sølvknapper har været Hans Hansens personlige brugsting.

Hans kone var i ikke mindre grad end sin ægtefælle forsynet betydeligt udover, hvad der var al-

mindelig på landet. Hun har været særdeles velklædt, havde naturligvis en *sort* kjole af hjemmegjort tøj og en gammel af uldent *brunt* damask (et atlaskmønstreret stof), men desuden rummede hendes gemmer ikke færre end 10 trøjer (liv), den ene åbenbart mere skøn end den anden. Der var således to af kalemank (halvuldent stribet atlaskvævet tøj), hvoraf den ene var *rød*, en af sirtskattun, et lærredsagtigt, temmelig tæt vævet bomuldstøj med påtrykt mønster, en af *sort* tamis (noget lignende stof), en anden af *grøn* tamis, en af *blåt* vatret stof, en af *sort* og *hvid blommet* kattun og en af *blommet* sirtskattun. Til de 10 trøjer synes hun kun at have haft 3 nederdele, en af *rødt og grønt stribet* stof, en af *blommet* hjemmegjort tøj og en af *bredstribet* flonel. Men der var forklæder dertil: et af *blåt* lærred, et af *violet* kattun og et af Netteldug, et fint let *klart* stof, som vor tids mouselin.

Hun havde desuden samlet sine halstørklæder med stor omhu: et af silke, et andet *rødt og hvidstribet*, et af *blommet* netteldug, et af skiær (?) udsyet (broderet), to ringere, det ene udsyet, 2 halskraver af lærred, 2 strimler med kniplinger om, et par manchetter af *blommet* netteldug med kniplinger.

Og huerne! Der var ikke færre end 9 *brune* — *brunt* har været hendes farve — og en *sort* af damask med kejl (et halsstykke af skind). Desuden har fruén naturligvis haft et af egnens *hovedtøjer*, som lå i en æske, nemlig en hue af *sort* fløjel med stråperler (små glasrør, syet på huen) og dertil hørte et korsklæde (et trekantet stk. tøj) med kniplinger til at dække bagehovedet med, idet huen sad frem i panden, og endelig hagehatten af fint lær-

red, fæstet til huen og forsynet med *udstående vinger*.

Dertil 2 kåber, et par lodne læderhandsker og et par glatte do samt 2 sorte muffe.

Ved salget på auktionen blev hele denne garderobe nu splittet ad.

Gårdens besætning var ved auktionen: 2 heste, hvoraf den ene var gammel, 8 stude, 8 køer, 7 kalve, 25 får, deraf de 14 med lam, og 9 bistader. Der blev solgt ud- og indbo for ialt 1614 rgd. Deraf gav indboet 565 rgd., og selve gården afhændedes for 514 rgd. til Hans Hansens søskendebarn *Chr. Jonsen* fra Galstho, Starup sogn, som børnenes værger havde antaget til at bestyre gården under boets behandling.

Gårdens bygninger lå »østerst ud til gyden« i sønder Ansager, og hartkornet var 4 tønder 2 skæpper 2 fjerdingkar $\frac{3}{4}$ album. Hans Hansen havde købt ejendommen 1776, da han blev gift. Den havde i mange år tilhørt den tidligere præst der i byen, magister *Philip Heinrich Friedlieb*, en nordmand, der var opkaldt efter sin morbroder i Greifswalde i Nordtyskland, senere biskop i nabostaden Stralsund. Faderen hed *Samuel Rasmussen Schou*, og var først kapellan i nærheden af Christianssand i Norge, siden præst på Ærø. Friedlieb, der var født 1676, blev 1720 efter 19 års tjeneste i Ansager forflyttet til Mariager og købte året efter gården i Ansager ved bortsalg af det gamle ryttergods, gårde, der havde været henlagt til rytterregimenternes underhold. Gården var halvdelen af nr. 2 i matriklen 1688. Ved Friedliebs død 1750 blev den tillige med tre andre gårde i sognet atter sat under hammeren og solgtes til Hans Pedersen Hissel af Olling, Ansager sogn, der 1774 overdrog den til sin

svigersøn Søren Christensen, fra hvem den kom til Hans Hansen.

Chr. Jonsen, som på auktionen 1791 fik hammer-slag på den, måtte allerede 1798 se den gå til tvangsauktion. En af kreditorerne, *Anders Pedersen Hejbøl* af Strellev, overtog den og fik samme år bevilling til at udstykke den i 41 parceller. Mindre kunne ikke gøre det. Hovedparcellen og en del mere (1.5.0.2½ hartkorn) solgtes 1801 af Hejbøls arvinger til *Chr. Jepsen Krasborg*, hvis svigersøn *Peder Nielsen* fik den 1803 (skøderne læst 1813). Efter Nielsens død 1814 ægtede enken 1825 *Anders Pedersen* af Ølgod, der det følgende år solgte gården til *Jørgen Haar Jepsen*, efter hvem den kom til tvangsauktion 9/8 1829, hvor ved *Chr. Frandsen* fra Gaarde erhvervede den, og som nævnt blev Ansagers første — lovlige kromand.

Ved Hans Hansens død efterlod han sig 6 børn, 2 sønner og 4 døtre, af hvilke den yngste Ingeborg Margrethe døde, inden boet sluttede, 1½ år gl. De øvrige var *Karen*, døbt 31/8 1777, *Hans Christian* døbt 25/9 79, *Christen* døbt 2/9 81, *Kirsten* døbt 25/9 84 og *Cathrine Marie* døbt 25/3 87.

*

Både Hans Hansen og hans hustru var af gammel Ansagerslægt. Han var født 1746, døbt 20. februar. Faderen *Hans Petersen* døde 1781, 84 år 2 uger gl. og ejede halvdelen af gården matr. 1688 nr. 4, der 1702 ved auktion over en del krongods købtes af rådmand *Lars Jepsen Tarm* i Varde. 1714 gik den over til pastor Friedlieb, hvis bo afhændede den 1751 til *Hans Pedersen*, som indtil da havde haft gården i fæste. Her var Hans Hansen født. Hans

farforældre *Peder Jørgensen*, som blev 95 år gl. (1643—1738), og hustru Anna Olufsdatter (død 1714), boede i deres tid på byens største gård matr. 1688 nr. 6 (6.6.2.1 hartk.) i Sønder Ansager. Peder Jørgensens fader igen *Jørgen Giødesen* var fæster på halvdelen af denne gård allerede 1660. Også den var gammelt ryttergods, der 1721 gik over til mag. Friedlieb.

En del af Ansagers bønder blev således selvejere ret tidligt, de første allerede ved midten af århundredet. Også Hans Hansens brødre *Peder*, f. 1737, der havde en gård i Vester Ansager, og *Jens* f. 1774 i Galstho, Starup Sogn, Skadst herred, ejede selv deres gårde. Disse Ansager folk har altså aldrig oplevet hoveriet. Thi de lå, inden de kom under rytteriet, til Riberhus og havde ikke hoveri, da der var så langt til ladegården i stiftsstad.

Hans Hansens moder *Karen Jensdatter* overlevede sønnen og døde først 1796, 84 år 12 uger gl. Hun var fra Stenderup der i sognet, hvor hendes fader *Jens Pedersen* havde en gård, som tilhørte Ribe hospital.

Hans Hansens kone, *Johanne Christensdatter*, var født 1745, døbt 20/11, som datter af gårdfæster under Nørholms gods, *Chr. Laugesen* i Lund (Lunegård) begr. 16/12 1772, 72 år gl., søn af *Lauge Hansen* i Stenderup (død 1730), og Karen Pedersdatter fra gården Gejl, der bærer det jyske navn for planten Gyvel. Hendes forældre var *Peder Pedersen*, gårdmand i Gejl, der også kaldtes Lille Lune, en enestegård, som i over 100 år hørte under godset Lerbæk ved Vejle, der 1761 solgte den og flere andre til herremanden på Nørholm. Lune betyder en lille sø. Det havde indtil da været en behagelighed for fæsterne, at husbonden (gårdens ejer)

boede så langt derfra som ved Vejle. Hoveri var der da slet ikke tale om.

*

Hans Hansen sad, som vi har set, overmåde godt i det. Der kan da måske være anledning til at fortælle om en anden velhavende Ansagerbonde, studehandleren *Niels Nielsen Bundsgaard* (begr. 1760, 70 år 3 uger 3 dage gl.), hvis slægt, der stadig fører familienavnet videre, endnu lever her i det sydvestlige Jylland. Han var født i Bundsgård (5.3.1.1. hartk.) i Oddum sogn ved Varde, hvor hans fader *Niels Madsen* var fæster under Rækkergaard i Bølling herred. Slægten har boet på Bundsgaard så langt tilbage som før 1651. Niels Nielsen Bundsgaard fæstede gården Ude (5.6.2.2 hartk.) i Ansager sogn 1729 af Ribe hospital, som ejede den, og ægtede Maren Tonnesdatter (død 1769, 67 år gl.), datter af den foregående fæster *Tonnes Christensen* (1669—1751) mod bl. a. at give denne og hustruen aftægt. Tonnes var kommet til gården 1702 fra Foersom, Ølgod sogn, ved på samme måde at gifte sig med den foregående fæsters datter Anna Thomasdatter (1668—1740), der ligesom Bundsgaards hustru var forældrenes eneste barn. Anna Thomasdatter var meget anset på egnen, og kaldtes på sine ældre dage sædvanligt kun »*vor mor i Ud*«. Hendes fader *Thomas Nielsen* døde 1725, nær 90 år. Han havde gården sammen med *Eske Thomsen* og nævnes i Ude allerede 1651. Hospitalet i Ribe satte 1741 sit gods til auktion, og Niels Bundsgaard købte da hele gården Ude. 1734 havde han erhvervet fjerdeparten af Donslund mølle i Heinsvig sogn efter borgmester Jens Thaulow i Varde, der havde købt den 1700. En senere romantisk fortælling beretter,

at Tønnes Christensens hustru var datter af herremanden *Chr. Norby* (død 1667) til Lunderupgård ved Varde, der også ejede Donslund mølle, og at Tønnes ved sin ædle optræden overfor *Chr. Norbys* enke *Helle Mormand* havde fået både datteren og parten i møllen. Men denne historie er uhjemlet.

Udegård gik 1761 (tinglæst 1770) efter Bundsgaards død over til *Hans Mogensen* (død 1773), der havde fået datteren *Sidsel Kirstine* (1730—95). Hun blev efter den første mands død gift igen til Sdr. Omme sogn og døde i Bøvl.

*

Hans Hansens handelssnilde synes at være dukket op senere i hans slægt.

Den ældste datter *Karen* blev 1794 gift med gård-ejer *Peder Nielsen* (1766—1822) i Morsbøl, Grindsted sogn, Slaugs herred, hvor hun er begravet 1825 fra en gård i Hinum, også Grindsted sogn, som *Peder Nielsen* 1798 tilbyttede sig for gården i Morsbøl. Deres søn *Hans Pedersen* (1797—1845) fik gården efter dem og ægtede 1823 *Anna Nielsdatter* af Morsbøl. Deres fædre var brødre.

Af *Hans Pedersens* børn fik den ældste søn *Niels Hansen* (1830—74) 1857 en gård i Billund i nabo-sognet Grene ved at gifte sig med *Gregers Nielsens* datter *Else Kirstine*. Deres søn var fabrikant *Gregers Hansen* (1/11 1860—24/9 1949), Dolle-rup mølle ved Viborg. Han blev 1914 medstifter og direktør af A/S De forenede jydsk farverier og trikotagefabriker, der nu ledes af hans søn *Ove Hansen*, Århus. *Gregers Hansen* var gift med kromand *Anders Ovesens* datter i Billund *Mogenete* (1861—1944). En broder til *Gregers Hansen* var købmand i Viborg *Hans Hansen*, født 1868, som

døde den 25. juni 1951. De havde begge i deres unge år gået med uldposen på nakken som adskillige andre her. På de magre hedeegne var det dengang mange af de ugifte karle, der enten gik med uldposen eller kramkisten, eller kørte med jydepotter (lerpotter), særligt til Østjylland og Fyn eller Nord-slesvig, hvad utvivlsomt har givet dem ikke alene en ekstraintægt, men også en god del menneskekundskab og levemåde og udvidet deres åndelige horisont.

En datter af Hans Pedersen *Johanne Hansdatter* (1833—69) blev 1838 gift fra faderens gård i Hinnum med husmand og skolelærer *Jens Jacobsen* af Fugdøl, Hejnsvig sogn (død Skovlund, Ansager sogn 2/5 1913). Af deres 4 børn gik den yngste *Jacob Jacobsen* (1866—1918) i sin fætter Gregers Hansens fodspor og tog uldposen over skulderen. Han kom til Larvik i Norge, hvor han 1887, 21 år gammel startede en trikotagefabrik, der nu ledes af sønnen *Bjørn Jakobsen*. En anden søn driver tekstilagentur i Oslo. Den ældste datter, Astrid, er gift med skibsreder, engelsk konsul *Rolf Nielsen* i Larvik, den yngste med oberstløjtnant *Vald. Ebbesen*.

I hjemmet i Hinnum optog døtrene *Karen* og *Mette Kathrine* tilvirkning af jydepotter. Det var kvinders arbejde at tilberede leret, forme potterne og brænde dem. »Hvor gu'e er hun i æ leer?« spurgte man i Vestjylland, når det forlød, at en ung pige var blevet forlovet. De to søstre blev gift med to brødre fra Plougslund i nabosognet Grene. De tven- de ungersvende købte jydepotter af dem til at køre på handel med. Den ældste *Karen*, f. 1824, ægtede 1845 *Jens Chr. Johnsen* (1822—96), som fik hendes faders gård i Hinnum. Den blev så stor efterhånden ved opdyrkning af hede, at den 1855 kunne holde

4 karle og 2 piger. En søn herfra var købmand *John Jensen* (1860—1916) i Nordenskov, Øse sogn ved Varde. Den næstældste datter *Mette Cathrine* (1825—95) fik 1848 broderen *Peder Johnsen* (1818—93), som overtog sin faders gård i Plougslund og blev morfader til den, der skriver disse linjer. Det er en gammel regel, at den ældste søster skulle giftes før den yngre, som i det gamle testamente Lea før Rachel. Ellers blev den ældre kastet i ildovnen, sagde man. Men denne regel gjaldt, som man ser, ikke for brødre.

Det var et problem for de gamle at finde ægtefæller for børnene uden altfor meget indgifte. Der var desuden strenge lovregler, der forbød ægteskab mellem mennesker, som var beslægtet i 2' og 3' led. Dette forhold har åbenbart ført til et særligt samkvem mellem Ansager og Grindsted sogne tværs over herredsgrænsen, som man ser det nedenfor, i hvert fald så vidt angår slægten fra Hinnum.

Da Hans Hansens datter *Karen* i Ansager 1794 blev gift med Peder Nielsen i Morsbøl, Grindsted sogn, kom hun ind i en gård, hvor hendes svigerfader *Niels Jørgensen* (1731—1815) ligeledes var fra Ansager, søn af *Jørgen Mortensen* i Lund (1690—1736), men denne Jørgen Mortensen kom 1711 til Lund fra Plougborg i Grindsted sogn. Både gården i Lund og den i Plougborg hørte til Ribe hospitals gods. Plougborg er en trediedel af Utoftgård, hedder det i matriklen 1688. Jørgen Mortensens fader Morten Nielsen (1661—1736) var fra Grindsted sogn, søn af Niels Mortensen i Morsbøl. Der var, som man ser, en hel pendulbevægelse af brudefolk mellem de to sogne.

Den foran nævnte *Niels Jørgensen* i Morsbøl (1731—1815) blev 1769 gift med datteren *Mette*

(1739—68) af en særlig anset bonde i Eg, Grindsted sogn, *Niels Madsen Eg* (1713—73), der 1737 hentede sin kone i Ansager sogn, *Anne Jeppesdatter* fra Lerkholt, datter af *Jeppe Olufsen*. Niels Madsen Eg var ikke alene en anset mand, men også en velhavende mand, der 1746 kunne købe sin gård i Eg — faderen *Mads Nielsen Eg* døde 1726 — og 1766 også den gård i Horsbøl, som datteren og Niels Jørgensen kom til at bo i, og som de fik i bryllups-gave. Niels Egs søn *Mads Nielsen Eg* (1747—1828) ægtede 1781 den sidste ætling af *adelsslægten Munk*, Anna Jensdatter, der sædvanligt kun kaldtes *Jomfruen i Modvig*. Slægten Munk ejede i en årrække den lille herregård Urup (8½ td. hartkorn) i Grindsted sogn. Jomfru var en titel, der var forbeholdt adelen.

Det er et vidnesbyrd om den agtelse, den jævne befolkning nærrede for den gamle danske adel, at denne pige 1780 over 100 år efter, at den gamle adel havde udspillet sin rolle i landets politik, hvad den gjorde allerede 1660, blev behandlet med så stor veneration, alene fordi hun havde blåt blod i årerne. Den nye adel fra tiden efter 1660 nåede aldrig denne position. Anna Jensdatters adelsblod var endda temmelig tyndt. Hun var slet ikke adelig, eftersom hendes fader ikke var det, men familien boede dog endnu på resterne af sine gamle gårde. Urup var ved århundredskiftet 1700 gået i arv til *Peder Munk Enevoldsen* (død 1705), af slægten med en vinranke i våbenet, og hans hustru *Birgitte Sofia Krabbe Iversdatter*. (1661—1737). Deres to sønner faldt 1715 i den store nordiske krig, og kun en datter blev tilbage, *Birgitte Sofie Munk* (1693—1778), der giftede sig med en uadelig *Lars Andersen Møller* (1681—1738) fra Tvilho, Aastrup sogn.

Deres eneste barn *Karen Sofie Møller* (1713—49) ægtede 1739 forvalteren på Nørholm *Jens Pedersen*, som ikke var adelig. De boede, efter at Urup var gået tabt, i Modvig, og deres datter var den *Anna Jensdatter* (1744—1811) som Mads Eg blev gift med.

Han fik gården i Modvig ved sit giftermål. Hustruen var på det tidspunkt den eneste levende ætling af Munk'erne. Hendes mormoder *Birgitte Sofie Munk* var død 1778 som sidste adelige repræsentant for familien. Hun hed altid »*Vor Mor i Modvig*«, og datterdatteren *Anne Jensdatter* beholdt også, da hun havde holdt bryllup, efter skik og brug titlen *jomfru*. Da hun var gift med en uadelig, var det, som om hun ikke var gift. Hun kaldtes ikke frue. Denne titel var ligeledes forbeholdt adelsdamer. Som nævnt foran var Anna Jensdatter ret beset slet ikke adelig, men folk viste hende særlig ærbødighed på grund af hendes afstamning, og det fortælles, at Mads Eg overfor hende altid brugte den ærbødige tiltale *I*, ikke det jævne *du*. Det har muligt haft sin hensigt fra hans side. Jo større ærbødighed hun vandt, desto større anseelse faldt der vel af til ham. De havde 3 børn, hvis slægt stadig lever her i Sydjylland. Adskillige nulevende vil kunne føre deres afstamning tilbage til disse folk, og dermed til slægten Munk. Alle på egnen var indtil for 60—70 år siden i familie med hinanden, da der næsten ikke fandt indvandring sted.

*

Den familie i Plougslund, som de to døtre af Hans Pedersen i Hinum giftede sig ind i, var tilvandet. Den stammede fra Vejleegnen, hvor den 1640—1823 havde beboet *Mørkhøjgård* i Limskov, Nørup sogn, som fæstere under godset Engelsholm.

Måske har den boet der også før 1640. Den ovennævnte *Peder Johnsen*, der var fader til min moder, havde en morbroder *Anders Jensen Schouborg* (1786—1866), der 1811 som sømand kom i engelsk fangenskab og efter krigen (1807—1814) udvandrede til øen Jamaica i Vestindien, hvor han ejede en række plantager. Han var født i Linnerup, syd for Silkeborg. Faderen *Jens Andersen Schouborg*, var skoleholder, fra 1791 degn der og i annekset Hammer, 1800 forflyttet til Levring-Hørup ved Viborg. *Jens Schouborg* var født i Stivelgård i Jelling sogn 1757, udvandrede 1845 — 88 år gammel — til sønnen på Jamaica, og døde der 1851. Sønnen flyttede senere til Yonkers, nord for New York, og ligger begravet der, hvorom kan ses i Vejle Amts årbog 1954. 1843 besøgte plantageejeren sin søster i Plougslund for at tage faderen med på en tur til England, hvor han den gang boede. Han forærede børnene derude på heden hver en guldmønt, hvorom der længe gik frasagn. Familien i Plougslund kom dertil 1829 med *Peder Johnsens* fader *John Pedersen* (1780—1865), og den har altså nu ejet gården i 130 år. Ejendommen var 1829 meget stor af mål, men lille af dyrket areal og hartkorn. Ved udskiftningen 1791 blev Plougslund, der talte 6 gårde og 2 boel, opmålt til 1711 500/14000 tdr. land (932 ha), hvoraf dog kun 654 680/14000 tdr. (360 ha) var dyrket, medens resten henlå som hede. Dette forhold var det sædvanlige for gårdbruget her på egnen. Nabobyen Billund, der oprindeligt var en enkelt gård og udskiftedes samtidig med Plougslund, omfattede 1983 td. (1090 ha). De seks gårde i Plougslund havde i ældre tider, således endnu i matriklen 1688, været 3, hvoraf nr. 1 lå øst for »gaden«, de to andre vest derfor. Gaden var lande-

vejen Kolding-Ringkøbing, der gik mellem dem og videre gennem Grene til Grindsted. Sognefogeden i Grene sogn toges sædvanligt fra gård nr. 1 i Plougslund, som denne bestilling mange steder i gammel tid var knyttet til en enkelt gård. Af gårdene i Plougslund tilhørte 1664 de to Ribe hospital og nr. 3 kronen, hvorfor denne sidste 1670 blev udtaget til ryttergods og kom 1717, da det gamle ryttergods blev solgt, også på private hænder. Alle tre gårde ejedes tilsidst af den velhavende sognefoged *Jens Simonsen* i Dons ved Kolding, ved hvis død 1774 de på auktion solgtes til fæsterne, der nu var to mand på hver gård.

Bønderne her har aldrig kendt til hoveri.

Da beboerne 1790 begærede byen udskiftet, kunne de alle skrive, så man forstår, at folk her på egnen heller ikke for 170 år siden stod tilbage for bønderne andre steder.

Da den nuværende matrikel af 1844 blev udarbejdet for Plougslund — det var 1818 — fik de gamle gårde følgende nye numre: gl. nr. 1 blev nyt nr. 3 og 4, gl. nr. 3 nyt nr. 1 og 5, og gl. nr. 2 blev nyt nr. 2, men efter udskiftningen 1791, havde ejeren af denne gård, som det ofte var tilfældet i Jylland, muntret sig med at omlægge og frasælge af sine arealer og havde 1794 udstykket halvdelen i tre parceller, hvoraf de to lagdes til hver af de to gårde nyt nr. 1 og 5. Denne sidste blev således 1794 byens største (490 tdr. land). Nr. 1 blev forøget til 376 og nr. 3 til 310 tdr. Udskiftningen havde således udløst en ny energi hos nogle af landmændene her, og medens gårdene i byerne sædvanlig blev gjort lige store, blev det nu anderledes mange steder. Den foran omtalte *John Pedersen* købte 1829 nyt matr. nr. 4, 217 tdr. (120 ha) land og af

hartkorn 0.7.3.1, der ved matrikuleringen 1818 forhøjedes til 1 td. 3 skp. 3 fdk. 1 alb. Han købte den af *Søren Anker Jensen*, som fra Skærbæk mølle i Ølgod sogn havde giftet sig ind i gården ved at ægte *Christoffer Madsens* enke. Svigerfaderen *Mads Andersen* var sognefoged i mange år efter 1767. I marken mod syd var der en fællesmose, hvor de øvrige gårde havde ret til at grave tørv, medens gårdene nr. 3 og 4 tillige ejede græsningen og dermed mosen. I 1830 var tørvven opskåret og mosen hjemfalden til de to gårde, der dog måtte påkalde stiftamtet for at få sagen ordnet med naboerne.

Gården nr. 4 blev udflyttet 1849, det gamle stuehus indrettedes til en husmand. Udflytningen skete således, at byvejen gik gennem gården mellem stuehuset og et udhus mod nord. Det havde været således inde i byen, og man kunne åbenbart ikke undvære dette »gennemtræk«.

Af jorden var blot 14,5 ha. dyrket, og den lille fattige ejendom kunne kun holde en hest og 4 køer. 1857, da landbrugets kår var blevet bedre, udskiltes endnu en parcel til et hus.

Gårdens bygninger stod efter udflytningen til 1884, da de nyopførtes, som de ligger idag, til den nuværende ejers fader *John Pedersen*. Gården flyttedes da lidt bort fra det tidligere sted. Siden er den udstykket i to ejendomme til *John Pedersens* to sønner *Peder Johnsen Pedersen* og *Bertel Pedersen*. Den sidstnævnte har fået bygninger ikke langt derfra og på det sted, hvortil gården i sin tid var udflyttet fra Plougslund by.

Kildehenvisninger. — *Kroen*: Aarhus og Riberhus stifters renteskriverkontor, journalnr. 487/1830, *Konsumtions-sagen*: Generaltoldkammeret jysk-fynsk konsumtionskon-

tor, journal O, nr. 212, begge i Rigsarkivet. H a n s H a n s e n. skifteprotokol og auktionsprotokol for Øster og Nørre Horne herreder 1772-1816, kirkebøger og Viborg landstings skøde- og panteprotokoller samt skødeprotokoller for Øster og Nørre Horne herreder (fra 1805). N. M. B u n d s g a a r d: Jydske Samling 3. bd., s. 421 (1872). M a d s N i e l s e n E g: Jydske samlinger 3. bd. P l o u g s l u n d: Rentekammeret, Jydske landvæsenskontors journal nr. 691/1793 og 260/1794, Jydske-Lollandsk landvæsenskontors journal nr. 862/1819 (udskiftningskortet er anvendt som original nr. 1), samme kontors journal nr. 2249/1828 (ligger på matrikeljournal nr. 9450/1922), matriklen 1844.
